

Marju Erit
Riigimetsa Majandamise Keskus
marju.erit@rmk.ee

Teie 28.11.2025 nr 3-1.1/2025/7301

Meie 11.03.2026 nr KV2026-RBEE-RBE-
COM-N-00055

Must-toonekure, väike-konnakotka ja laanerähni hüvituskava

Austatud Marju Erit

Riigimetsa Majandamise Keskus esitas oma 28.11.2025 kirjas nr 3-1.1/2025/7301 seisukohad tööle „Must-toonekure toitumisalade inventuur ning väike-konnakotka ja laanerähni elupaikade inventuur. Alusinventuurid ja taastamistööde ning kaitse planeerimise ettepanekud RB kompensatsioonimeetmete kava rakendamiseks“. Alljärgnevalt on toodud vastused ja täiendused lähtuvalt Riigimetsa Majandamise Keskuse seisukohast ja 30.01.2026 toimunud töökoosolekust.

Hüvitusmeetmete kava koos must-toonekure, väike-konnakotka ja laanerähni hüvitusalaadega on edastatud Keskkonnaametile. Täiendatud kava saadetakse Maa- ja Ruumiametile seisukoha avaldamiseks. KOVide kaasamise vorm ja ulatus otsustatakse iga tegevuse juures eraldi lähtudes tegevuse iseloomust ja ala paiknemisest.

1. Must-toonekure osa aruanne

RMK soovis teada kuidas on kavas hinnata hüvitusmeetmete rakendamist ehk mille alusel otsustatakse, et vajalik hüvitusmaht on teostatud. Hüvitusmäärad ja põhjendused on lisatud täiendatud hüvitusmeetmete kavale (vt Lisa 1, must-toonekure osa lk 7, 9 ja 25-26). Kava täiendamise käigus on liigiekspert leidnud, et raudteemulde all otseselt hävivad toitumisalad tuleb hüvitada 3-kordselt, st must-toonekure toitumisalade hüvitusvajadus on kokku 88,2 km. Kuigi raudtee muldkeha alused ojad-jões otseselt ei hävi, siis ei ole truubid ja sillaalused kurele sobivateks toitumisaladeks, mistõttu on vaja suuremat hüvitusmaara kui 1:1. Tervendamistegevuste hinnanguline mõju ja maht lähtub ekspertarvamusest arvestades, et konkreetse meetme positiivne mõju varieerub vooluveekogude lõikes, sõltudes mh veekogu sobivusest erinevatele kalaliikidele jm elustikule. Erinevate tervendamistegevuste mõjuks on arvestatud:

- 1) paisude avamine – üldjuhul 20% vooluveekogu pikkusest paisust ülesvoolu või järgmise paisuni, sh omavahel liituvate jõgede-ojade puhul (KR_vooluvesi kaardikihi alusel), ning erandjuhul 10% vooluveekogu pikkusest kui tegu on ajutise rändetõkkega (kuni 50cm kõrgune kivivall või madal pais, mis on suurvee ajal kaladele ületatav) või rajatakse kalapääs (erandjuhul);
- 2) jõgede juhtimine endisesse sängi – 100% taastatud jõelõigu pikkusest või kui endine säng oli kuiv ja see on võimalik taastada toimiva jõena, siis 300% taastatud jõelõigu pikkusest;
- 3) jõesängi tervendustegevused (kivide ja puidu lisamine, kudepadjandid) – 30% tervendamistegevustega hõlmatud vooluveekogu lõigu pikkusest;
- 4) võsaraie – 10% tegevusega hõlmatud vooluveekogu lõigu pikkusest;
- 5) ammendunud karjäärade kujundamine madalaveelisteks veekogudeks ja leevendustiikide rajamine – kuni 50 cm veesügavusega veekogu pindala teisendatuna must-toonekurele sobiva vooluveekogu (keskmise toitumisveekogu laius 5 m) pikkuseks ehk 1 ha madalaveelise veekogu rajamisel arvestatakse hüvitusmääraks 2km.

Tegevuste prioritseerimisel tuleb eelistada suurema mõjuga ja vooluveekogude üldist taastootmispotentsiaali tõstvaid tegevusi. Paisude eemaldamist, voolusängi looduslikkuse suurendamist (kivide ja puidu lisamine, kudepadjandid) ning jõgede endisesse sängi juhtimist tuleb eelistada toitumisojadele ligipääsu parandamisele (võsaraie) ja madalaveeliste veekogude rajamisele (maksimaalselt kuni 20% hüvitustegevuste mahust).

Kui kavas näidatud tegevusi ei õnnestu mõnel alal ellu viia või tehakse seda osaliselt, tulenevalt nt tehnilisest keerukusest, maaomandist vms, siis tuleb tervendamistegevuste teostamiseks valida täiendavad alad teadaolevalt asustatud või hiljuti asustamata jäänud must-toonekure pesitsusterritooriumitelt lähtudes kavas toodud metoodikast, sh hüvitusmääradest. Täiendavate alade valik kooskõlastatakse liigiekspertiga ning maaomaniku nõusolekul võib tegevusi ellu viia ka era- või munitsipaalmaal.

Iga konkreetse paisu eemaldamise võimalikkus, sh tehniline ja õiguslik raamistik ning seotud osapooled, selgitatakse hüvitusmeetmete kava rakendamise käigus kaasates Keskkonnaameti ja Riigimetsa Majandamise Keskuse spetsialiste, kellel on analoogsete tööde kavandamise ja teostamise kogemus. Keskkonnaamet täpsustas oma 19.12.2025 kirjas nr 7-9/725/20737-2, et keskkonnaluba puudub Lungu paisul (PAIS016250) (alustatud on menetlust, kuid olukord ei ole veel lahenenud) ja Käru paisul (PAIS015180) ning Eessilla pais (PAIS028290) ei asu lõheliste jõel ja arvestades paisutuskõrgust keskkonnaluba ei vajata. Teiste paisude loastamist täpsustatakse Keskkonnaametiga hüvitusmeetmete kava rakendamisel. Paisude eemaldamisel viiakse vajadusel läbi projekteerimine, mille käigus kaardistatakse ka ebasoovitavad mõjud (nt mõju salvkaevudele) ja vajadusepõhised leevendusmeetmed (nt salvkaevude puhastamine, kaevurakete uuendamine).

Veekogude looduslikkuse suurendamise meetmete ja võsaraie vajaduse täpsustamiseks teostas Kotkaklubi ekspert välitöid valitud veekogudel. Selle tulemusel on piiritletud prioriteetsed lõigud, sh A klassi veekogudel, kus eksperdi hinnangul on üldiselt looduslikus seisundis veekogul kesisemas seisus lõike või lokaalseid probleemkohti. Töö koostamisse oli kaasatud hüdrobioloog, kuid eraldi kalastikuandmeid ei koondatud ning lõhilaste asustamise võimalikkust ei käsitletud.

Teedega piirnevates vooluveekogudes tuleb tööd kavandada viisil, mis võimaldab teeservade edaspidist hooldamist (nt puitu ja kive teepoolsesse serva ei paigutata). Samuti tuleb taastamisalad (hüvitusalad) kaardistada ning kanda RMK ja MaRu andmebaasidesse, et tulevikus oleks eesvoolude hooldamisel välistatud nende lõikude kahjustamine, nt kivide ja puidu väljatõstmine. Võsaraiet kavandatakse sõltumata paisudest, sest must-toonekured käivad nendel lõikudel toitumas paiksest kalastikust jt liikidest. Hüvitusmeetmete elluviimisel lähtutakse ajaliste piirangute määramisel Keskkonnaameti jt ametiasutuste suunistest ning RBE üldistest keskkonnajuhtimise põhimõtetest.

2. Väike-konnakotka osa aruanne

Väike-konnakotka hävivate elupaikade hüvitamine on täiendatud hüvitusmeetmete kavas ette nähtud vähemalt 5-kordselt (varasemas versioonis 8-kordselt) ehk 4 häviva elupaiga hüvitamiseks nähakse ette vähemalt 20 nn looduslike piiridega PEPi moodustamine teadaolevates väike-konnakotka elupaikades. Lisaks nähakse ette RB trassi otsesest ja kaudses mõjualas olevate toitumisalade hüvitamine läbi maakasutuse suunamise (majandamine püsirohumaadena) riigimaadel hüvitusmääraga 1:8. RMK leiab oma kirjas, et täiendav looduslike piiridega PEPide kehtestamine ei ole vajalik ning palub täiendavalt põhjendada hüvitusmäärasid nii loodavate püsielupaikade kui toitumisalade osas. Vastavad põhjendused on lisatud täiendatud hüvitusmeetmete kavale (vt Lisa 2, väike-konnakotka osa, lk 4). Siinkohal toome välja olulisema:

- 1) Väike-konnakotkas on I kategooria kaitsealune liik. Vastavalt looduskaitseseadusele (LKS § 48 lg 1) tuleb kõik teadaolevad väike-konnakotka elupaigad kaitse alla võtta. Seega ei sõltu inventuuri käigus leitud pesapuude kaitse alla võtmise vajadus Rail Baltica hüvitusmeetmete määrast, vaid on seadusest tulenev otsene kohustus. Vastavalt looduskaitseseadusele, tagatakse I kategooria kaitsealuse liigi kaitse püsielupaiga kindlaksmääramisega (LKS § 48 lg 1), kuid seni, kuni LKS § 10 lg 2 kohast kindlaksmääramist ei ole toimunud, loetakse pesapuu registreerimisel LKS § 50 lg 2 kohaselt väike-konnakotka püsielupaigaks 100 m raadiusega PEP (nn ringikujuline püsielupaik), kus kehtib sihtkaitsevööndi kaitsekord. Looduskaitseseaduse kohaselt tuleb siiski iga pesa võtta kaitse alla ka püsielupaiga kindlaksmääramisega § 10 lg 2 kohaselt ja valikut selles osas seadusest tulenevalt ei ole. Sarnasele järeldusele on omapoolsetes arvamustes jõudnud ka Õiguskantsler ¹.

¹ Vt nt - https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/2024-11/vaike-konnakotka_pusielupaiga_moodustamine.pdf

- 2) RB trassi vahetus ümbruses paikneb neli väike-konnakotka elupaika, mis hävivad või mille kvaliteet langeb oluliselt. Sellega kaasneb kogu populatsiooni väiksem produktiivsus (lennuvõimestunud poegae arv pesitsuse kohta), mis tuleb hüvitada. Väike-konnakotka pesapaikade analüüsis (Nellis 2017) leiti, et kui enne ringikujulise kaitsetsooni piiril tehtud raieid oli pesades produktiivsus keskmiselt 0,86, siis peale raiet oli see samades pesades keskmiselt 0,67. Seega kaudselt võib öelda, et looduslike piiridega PEPide moodustamise ja seeläbi pesalähedaste raiete vältimisega on võimalik suurendada väike-konnakotka produktiivsust 22-28% võrra. Lisaks mõjutab produktiivsust oluliselt pesalähedaste toitumisalade kvaliteet, mis tähendab, et toitumisalade maakasutuse muutmine väike-konnakotkale sobivamaks, on toetav meede. Eelkõige tuleb seda rakendada RB trassi läheduses pesitsevate konnakotkaste kodupiirkondades. Arvestades ökoloogilist määramatust on seega vaja kokku 20 elupaiga (5-kordne hüvitusmäär) kaitse tõhustamine ehk looduslike piiridega PEPide moodustamine ning vähemalt 1016 ha põllumajanduslikus kasutuses olevate avakoosluste majandamine rohumaadena.
- 3) Väike-konnakotka kaitsetegevuskavas on toodud, et ringikujuline PEP ei taga liigile vajaliku pesapaiga säilimist optimaalses mahus, mistõttu on selle hülgamise tõenäosus suurem kui looduslike piiridega PEPis. Arvestades, et uus pesa paikneb keskmiselt 380 m kaugusel vanast soodustab see kotkaste kolimist mõnda teise lähendalasuvasse sobivasse puistusse (selle leidumisel). Tulenevalt LKS § 50 lõikele 2 kaasneb uue pesapaigaga vajadus täiendava metsaala (ka eramaadel) sihtkaitsevööndisse määramiseks.

Eelnevat arvestades ei saa ringikujulisi PEPe käsitleda piisava hüvitusmeetmena RB rajamise käigus hävivate elupaikade asemel ning vajalik on looduskaitseaseaduses ettenähtud looduslike piiridega PEPide moodustamine. Samuti ei looda hüvitusmeetmete raames uusi liigile sobivaid elupaiku vaid eelduslikult tõstetakse olemasolevate elupaikade kvaliteeti, mistõttu peab hüvitusmäär olema suurem kui 1:1. Hüvitusmäär 1:5 lähtub liigieksperti hinnangust ja joondub Euroopa praktikaga vajaliku hüvitusmäära seadmisel. Toitumisalade maakasutuse muutmine väike-konnakotkale sobivamaks on seejuures toetav meede, mida rakendatakse põllumajanduslikus kasutuses olevatel kõlvikutel riigimaa rendilepingute tingimuste kaudu. Looduslike piiridega PEPide ettepaneku juures on lähtutud väike-konnakotka tegevuskavas toodud põhimõtetest ning liigieksperti hinnangust sobivate elupaikade osas.

3. Laanerähni osa aruanne

Hüvitusmeetmete kava näeb ette laanerähni elupaiga hävimisel selle hüvitamise 3-5 kordselt, st 1:3-5 paari. Vastavad põhjendused on lisatud täiendatud hüvitusmeetmete kavale (vt Lisa 1, laanerähni osa, lk 3) ning need lähtuvad laanerähni kodupiirkonna suuruselt. 50% hüvitusmäär olemasolevate püsielupaikade piiranguvööndis lähtub analoogsest praktikast teiste riiklikult tähtsate objektide hüvitusmeetmete rakendamisel (nt metsise elupaikade hüvitamine Rail Baltica raames Lõuna-Pärnumaal või Nursipalu ja Soodla harjutusväljade arendamisel).

Palume tutvuda täiendatud hüvitusmeetmete kavaga. Edasisteks aruteludeks ja hüvitusmeetmete rakendamiseks soovime korraldada kohalviibimisega töökoosoleku RBE, Keskkonnaameti, RMK ja Kotkaklubi MTÜ osalusel 30. märtsil Tallinnas. Palume RMK tagasisidet töökoosoleku osas esimesel võimalusel.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Kärt Mae
kestlikkuse juht

Lisa 1. „Must-toonekure toitumisalade inventuur ning väike-konnakotka ja laanerähni elupaikade inventuur. Alusinventuurid ja taastamistöde ning kaitse planeerimise ettepanekud RB kompensatsioonimeetmete kava rakendamiseks.” (täiendatud 09.03.2026, MTÜ Kotkaklubi)

Triin Leetmaa, keskkonnaekspert
+372 526 3676, triin.leetmaa@rbe.ee